
PEȘTERA DE LA MĂNĂSTIREA BISTRIȚA - SPAȚIU DE ADĂPOST ȘI OFICIALIZARE A SERVICIULUI DIVIN -

Cosmin Moise

Abstract

The cave called St. Grigorie Decapolitul from the Bistrița Monastery, it is after our opinion a special situation for the rupestrian sacred phenomenon from Romania territory, especially through the important role it had played in history of Wallachia. It was consisted in the housing of some important personalities and role it played in heritage conservation. This role determined by the complexity and multiple uses given by the monks to this cave, since the first time when these relics of St. Grigorie Decapolitul were brought at The Bistrița Monastery.

Keys words: The cave, the relics of Saint Grigorie Decapolitul, The Bistrița Monastery, District of Vâlcea, the rupestrian sacred phenomenon.

Plecând de la o caracteristică definitorie spațiului interior al unor peșteri din România, aceea de a fi sacre, datorată utilizărilor date de om în decursul istoriei, dorim să prezentăm în acest articol trecutul unui spațiu rupestru care a fost creat pentru realizarea serviciului divin, dar care a avut și un rol important în viața politică și religioasă a Țării Românești, prin faptul că acesta a fost folosit ca loc de adăpost nu numai pentru icoanele bisericești dar și pentru oameni, în special pentru familiile domnitoare cât și pentru fețele bisericești mai importante, în momentele când țara era supusă atacurilor dușmane.

Ne vom referi în rândurile următoare la adăpostul Peștera Sfântului Grigorie Decapolitul de la Mănăstirea Bistrița (Fig. 1), județul Vâlcea.

Peștera de la Mănăstirea Bistrița este denumită și Peștera Liliacilor sau Peștera Bistriței și este localizată pe raza comunei Costești în satul Bistrița din județul Vâlcea. Peștera este situată în nordul satului Bistrița la 150 m distanță față de Mănăstirea Bistrița în versantul drept al Cheilor Bistriței, în muntele Căpățâni, la o altitudine de 850 m și la 60 de m față de Valea Bistriței. Accesul spre peșteră se face dinspre DN 67, pe șoseaua Râmnicul Vâlcea - Târgu-Jiu, urmărindu-se apoi ramificația DC 149 care se îndreaptă spre Mănăstirea Bistrița. Din spatele Mănăstirii Bistrița se urmărește poteca special amenajată cu balustrade care urcă direct spre peșteră.

Despre Mănăstirea Bistrița se poate afirma că nu se cunoaște cu exactitate data fondării sale. Istoriografia românească admite atestarea ei documentară la sfârșitul secolului al XV-lea, dar precizarea cu exactitate a anului când boierii Craiovești au fondat-o

încă nu s-a rezolvat nici până în prezent.

Pentru prima dată Mănăstirii Bistrița apare documentar între 1491-1492 în Cartea banului Barbu¹, întărită de voievodul Vlad Călugărul (1482-1495) chiar din anul redactării ei.

De la început mănăstirea a primit o destinație precisă de centru monahal pentru susținerea spiritualității ortodoxe ca vatră de cultură necesară Craioveștilor în funcțiile lor administrative și politice, adăpost pentru comorile de artă și bolniță pentru îngrijirea călugărilor și a bolnavilor din împrejurimi.

Reprezentative pentru Mănăstirea Bistrița sunt moaștele Sfântului Grigore Decapolitul adus aici în 1497, când devine cel de-al doilea centru ca importanță după Mitropolia de la Curtea de Argeș, unde se aflau moaștele Sfintei Filofteia aduse de Nicolae Alexandru (1352-1364).

Pentru prima dată moaștelor Sfântului Grigore Decapolitul au fost menționate într-o inscripție, în slavonă pe un covor donat în 1514 Mănăstirii Bistrița de către domnitorul Neagoe Basarab (1512-1521)².

Gavriil Protul afirma că la 1509 moaștele Sfântului Grigore Decapolitul au fost ascunse în peștera de la Bistrița “de privirile” rele ale lui Mihnea cel Rău³ care adoptase o politică autoritară prin omorârea a numeroși boieri, pe care treptat începuse să îi considere adversari.

Timp de aproape un secol, din 1514 și până în 1609 moaștele Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița nu mai apar menționate în documente. Această perioadă de aproximativ un secol în care nu mai apare nici o știre despre moaștele Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița a fost pusă pe seama păstrării secretul și adăpostirii întregului tezaur al mănăstirii⁴.

Cu trecerea timpului rolul de adăpost al peșterii crește devenind tot mai clar un adăpost bun pentru moaștele Sfântului Grigore Decapolitul precum și pentru oameni, cum este și în cazul mitropolitului Matei al Myrelor. Acesta, refugiat în 1610 de la Mănăstirea Dealul la Mănăstirea Bistrița, fiind constrâns de dese atacuri în Țara Românească ale principelui transilvănean Gabriel Bathory (1608-1613), menționează în cronică sa Mănăstirea Bistrița și peștera de aici, adăugând despre aceasta din urmă că: “ de frică



Fig. 1 Peștera Sântului Grigore Decapolitul de la Mănăstirea Bistrița

¹ Veniamin Micle, *Peștera Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului 1995, passim.*

² Dumitru Bălașa, *Însemnări, Sihăstriile: Ovidenia și Sf. Îngeri*, în “Mitropolia Olteniei” IX, București 1957, nr. 9-10, p. 663.

³ Veniamin Micle, *op. cit.*

⁴ Radu Crețeanu, *Monumente istorice din cuprinsul Mitropoliei Olteniei în lumina relatării lui Paul de Alep*, în “Mitropolia Olteniei” XIX (1967), nr. 11-12, p. 917.



Fig. 2. Biserica cu hramul Sfinții Arhangheli

sau, mai bine, de prigoane, părinții Mănăstirii adusesse Moaștele în Peștera în care eram și noi”⁵. Astfel, mitropolitul Matei al Myrelor devine primul cronicar bisericesc care menționează peștera ca pe un loc propice de adăpost împotriva atacatorilor.

Din lucrarea lui Veniamin Micle aflăm că pe timp de pace tezaurul mănăstirii și moaștele Sfântului Grigore Decapolitul erau depozitate și păstrate tot în peșteră. O dovadă în acest sens este vizita din 1613 a domnitorului Radu Șerban și a patriarhul Chiril al Alexandriei, care împreună au trecut pe la Mănăstirea Bistrița să se închine moaștelor adăpostite în peșteră.

Și în timpul războiului ruso-turc dintre 1768-1774, când mănăstirile au fost jefuite, peșteră este menționată în continuare ca loc de adăpost pentru moaște și tezaurul mănăstirii precum și pentru unele personalități ale vremii care s-au ascuns în peștera de la Bistrița. În acest sens amintim porunca dată de Grigore al III-lea Ghica mănăstirii pentru găsirea a patru oameni care să fie de încredere pentru a fi folosiți la paza peșterii, datorită prezenței moaștelor și a celorlalte obiecte din tezaurul mănăstirii. În timpul acestui război se mai aflau în peșteră scrieri care tratau tematici de ordin religios, teolo-

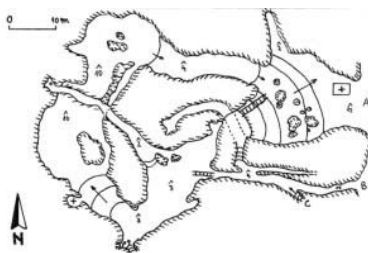
⁵ Matei din Pogoniana, mitropolitul Myrelor, *Istoria celor petrecute în Tierra-Româneasca*, în *Tesaurul de monumente pentru România*, adunate și publicate de A. Papiu Ilarian, tom I, București, 1862, p. 342.

gic, istoric, geografic și filosofic⁶.

Informații despre peșteră cu privire la funcționalitatea sa ca loc de adăpost pentru familiile domnitorilor avem de la arhidiaconul Paul de Alep care afirma că în timp ce “domnii erau amenințați de vreo primejdie își trimiteau comorile, împreună cu soțiile în aceste peșteri” deoarece aceste locuri dădeau un sentiment de siguranță⁷. La rândul său, August Lancelot afirma că monahii de la Mănăstirea Bistrița foloseau peștera ca loc de adăpost și refugiu în vremuri grele, când năvăleau dușmanii și aveau loc expediții de jaf⁸, iar pentru Ghenadie Enăceanu peștera era asemănătoare unei fortificații⁹.

De la Veniamin Micle aflăm că printre tipăriturile ascunse în peștera de la Bistrița se numără: *Liturghierul* ieromonahului Macarie din 1508, Cartea banului Barbu, redactată în 1491, hrisoave ale voievozilor: Vlad Călugărul (1482- 1495), Radu cel Mare (1495-1508) și chiar două hrisoave emise în 1508 de Mihnea cel Rău (1508-1509). Din categoria manuscriselor scrise în slavonă și ascunse la rândul lor în peșteră enumerăm: Psaltirea comentată de Branco Mladenovici (cel mai vechi manuscris de la Bistrița copiat de Ioan Teologul în 1346); Manuscrisul de la Hilandar – 1408, Pravila Sf. Nichifor al Constantinopolului, Cronica lui Gheorghe Amortolos, Omiliile patristice scrise de monahul Iacob de la Bistrița; Sobornicul Avvei Dobrotei; Sinaxare; etc¹⁰.

Actualmente, în interiorul Peșterii lui Grigore Decapolitul, de la Mănăstirea Bistrița se găsesec două biserici ce sunt redată în planul de mai jos:



Plan Peștera Sfântului Grigore Decapolitul¹¹

În extremitatea de vest a peșterii Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița după cum se poate vedea în planul de mai sus, se află biserica ce poartă numele de “Ovidenia”, cuvânt ce a derivat din slavonescul *vovidenia*, ce înseamnă intrare. De aici putem deduce

⁶ Veniamin Micle, *Peștera Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului* 1995, p. 65.

⁷ *Călători străini despre țările române*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, Călătoria lui Paul de Alep, p. 21-307.

⁸ August Lancelot, *Bistrița*, în “*Cuvântul Adevărului*” IV (15 februarie 1906), nr. 21, traducere de părintele Teodor Bălășel, passim.

⁹ Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei Neofit I*, în “*Biserica Ortodoxă Română*” III (1876) nr. 1, Tipografia Curții Walter & Göbl, București., p. 14.

¹⁰ Veniamin Micle, *Peștera Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului* 1995., p. 61.

¹¹ http://www.buila.ro/index.pl/peștera_lilieilor_ro, Ora 12:21, 11.04. 2010.



Fig.3 Tâmpla Bisericii Ovidenia



Fig.4. Altarul



Fig.5 Proscomidiarul

că hramul bisericii este *Intrarea în Biserica a Maicii Domnului*. În spărtura peșterii, deasupra unei râpe mari ce dă perpendicular în albia râului se mai află o biserică a cărui hram este Sfinții Arhangheli (Fig. 2) și care datează de la jumătatea secolului al XVII-lea.

Primele referiri la bisericuța Ovidenia din peșteră au loc în anul 1609, când se desfășurau primele lucrări de restaurare¹².

Pentru realizarea bisericii *Ovidenia* s-a amenajat un spațiu natural din galerie la care s-a adăugat un zid din cărămidă, ce a permis interiorului să fie compartimentat în două părți specifice bisericilor ortodoxe, fiind alcătuită din naos și altar.

Planul bisericii *Ovidenia* este de tip sală cu axa bisericii orientată pe direcție vest-est, iar altarul dispus spre nord-vest

Naosul este de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 3/2,20 m. Pereții, de est precum și cel de nord al bisericii și până la tocul ușii au fost realizați prin săparea galeriei la care s-a adăugat pe latura de sud un zid din cărămidă¹³. Intra-

rea în biserică s-a realizat prin crearea în peretele de cărămidă, situat pe partea de est, a unui cadru specific pentru viitoarea ușă a biserici. Bolta bisericii de a fost realizată prin săparea peretelui de stâncă.

Compartimentarea naos-altar s-a realizat prin tâmpla bisericii (Fig.3). Realizată din zidărie de cărămidă, tâmpla actualmente este prevăzută cu două uși, din care ușa împărătească (în dreapta) și ușa diaconească (în stânga). În zona superioară a tâmplei sunt reprezentate scene cu Înălțarea Domnului la cer și Cina cea de la Stejarul Mamvri, în care Sfânta Treimea s-a arătat lui Avraam. Deasupra ușilor împărătești a fost aplicată o cruce de piatră direct pe zid, ce îl reprezintă pe Iisus răstignit. Pe latura interioară a stâlpului dintre uși a fost realizată o firidă. Despre iconografia din zona superioară a tâmplei se mai poate spune că este foarte degradată. În prezent se mai pot desluși chipurile apostolilor Petru și Pavel ce sunt situate mai spre nord și reprezentările a doi îngeri, ce sunt situați unul spre sud și altul spre nord.

¹² Veniamin Micle, *Peștera Sfântului Grigore Decapolitul de la Bistrița, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului* 1995, p. 49.

¹³ Veniamin Micle, *Mănăstirea Bistrița Olteană, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului* 1996, p. 105.



Fig. 6 Macarie și ieromonahul Daniil



Fig. 7 Exemplu de ornamentare a peretilor bisericii cu modele geometrico-florale

Absida altarului de formă neregulată, este realizată de asemenea prin săparea stâncii. Partea centrală, semicirculară, precum și latura sudică a bisericii sunt realizate din cărămidă. Pe emiciclu, în absida altarului este reprezentat Iisus în mormânt înconjurat de o serie de sfinți, printre care, Sfântul Spiridon, pe latura de nord și de Ioan Evanghelistul, Dreptul Simenon, Atanasie cel Mare, Eftimie cel Mare, Ioan Gură de Aur, Grigorie Teologul, Vasile cel Mare și Ierarhul Nicolae, pe latura de sud.

Bolta absidei altarului e formată ca și cea a naosului din peretele de stâncă al peșterii. Altarul propriu-zis (Fig. 4), e dispus central în absida altarului fiind cioplit tot în peretele de stâncă al peșterii

Proscomidiarul (Fig. 5) a fost executat la rândul său tot în peretele de stâncă al peșterii, fiind situat în partea stângă a absidei altarului. Adăpostul moaștelor Sfântului Grigorie Decapolitul se găsește în interiorul absidei altarului. Acesta este format dintr-o nișă ceva mai spațioasă, obținută din acoperirea cu zid de cărămidă a unei părți din stâncă peșterii. În această nișă cu rol de adăpost pentru moaște a fost adăpostit și tezaurul mănăstirii.

Pictura celor doi pereți ai naosului a fost realizată în mai multe registre. Astfel, peretele de sud cuprinde în partea superioară trei imagini cu îngeri. Dinspre catapeteasmă spre ieșire sunt redați tot pe partea peretelui de sud, în partea mediană a acestuia, Sfântul Ioan Evanghelistul, Sfântul Dimitrie Izvorătorul de Mir și Sfântul Gheorghe.

Pictura peretelui de sud al naosului bisericii este într-o stare de degradare accentuată, mai ales în partea superioară a registrului, deoarece pictura a fost realizată direct pe stâncă, iar umiditatea nu i-a permis conservarea.

Spre absida altarului, în registrului superior al peretele de nord a fost redată scena "Buna Vestire". Sub această scenă, în registrul median apare reprezentată scena cu "Intrarea în Biserică a Maicii Domnului", care reprezintă hramul bisericii. Pe lângă Sfântul Ioan Evanghelistul, pe acest perete mai sunt reprezentate alte două imagini cu doi monahi importanți ai mănăstirii, ieromonahul Macarie și ieromonahul Daniil (Fig. 6).

Distanța de la pardoseala bisericii și până la aproximativ 1 metru înălțime pereții naosului sunt înconjurați de o pictură asemănătoare cu o draperie ornamentată cu mo-

dele geometrico-florale (Fig. 7).

Biserica a fost restaurată în trei rânduri, în 1609, 1769 și 1829 și au avut ca scop refacerea acesteia și a adăpostului în care erau adăpostite moaștele Sfântului Grigorie Decapolutul.

Cele două picturi cu chipurile monahilor de la intrarea în biserică, cel al egumenu-lui Macarie și al egumenului Daniil îi reprezintă pe ctitorul și pe ultimul restaurator al acesteia. Asemănarea în ceea ce privește chipurile fondatorului și a ultimului restaurator al bisericeții Ovidenia a fost făcută cu cea a bisericii mari a Mănăstirii Bistrița, unde ctitorul fondator este Barbu Craiovescu iar ultimul restaurator al acesteia este Barbu Știrbei.

Ultimele menționări despre biserica Ovidenia au fost cele realizate în 1858 de către scriitorul Alexandru Pelimon și peisagistul francez August Lancelot care au afirmat despre aceasta că este săpată în piatră¹⁴, iar la puțin timp după aceștia istoricul Alexandru Odobescu afirmă că cele două bisericii din peșteră nu mai sunt locuite¹⁵. Niciunul din cei trei menționați mai sus nu au afirmat nimic despre existența adăpostului din peșteră.

Remarcabilă prin elementele sale istorice cât și prin complexitatea și utilizările pe care i le-au dat monahii peșterii de la Mănăstirea Bistrița, fiind după părerea noastră printre puținele situații de acest gen din țară, subliniem în finalul prezentării noastre rolul important pe care l-a avut aceasta în adăpostirea unor personalități marcante din istoria Țării Românești, precum și în conservarea tezaurului mănăstirii.

¹⁴ August Lancelot, *Bistrița*, în *“Cuvântul Adevărului” IV (15 februarie 1906), nr. 21, traducere de părintele Teodor Bălășel*, p. 217.

¹⁵ Alexandru Odobescu, *Opere III*, ediție critică, publicată sub îngrijirea prof. univ. Al. Dima, Ed. A.R.S.R, București, 1967, p. 106.